

ու վառեն է, թիւրք կառավարութեան պաշտ
նատարներէ կամայականութենէն ու անպղա-
կութենէն. ահա այն հօգը արդելբը, այն շինա-
րան պատոր, որ կանգնած է սյգվլիս անձա-
նուէր, թէև տակաւթիւ, անհասնելի առաջը
Այսպիսի պարագաներ կարող են բոլորովն
ռչնչացնել, անհետացնել նոցա սրտիւր մէջ
զած կայծը, ե ճշմարտ եթէ դրանք նրան սյ-
տահեն, որուն գիմէ նա, որի պաշտպանութի-
նը խնդրէ նա. կառավարութեան ե օրէնքի
բայց թիւրքի կառավարութեան ու օրինաց ա-
ռաջ ինչ նշանակութիւն ունի ոչ մասնողական
անձը, նա մասնաւոր հայրը Հիմայ նոցանք հոր-
ցը. ենթադրենք թէ Հայաստան գնացողը ուս-
տարնակ մի քմիչէ է կամ ուսուցիչը նա եւ են-
թարկված է զանազան անաշխդութիւնների
ինչպէս՝ նրա թական ապրումնոր լիովին ապա-
հովված չը լինելուն կամ քիւրդ ու թիւրք
աւաղակերի կողպատութենէն սղատ չը մնա-
լուն, բայց արդեօք նա տաճկաց կառավա-
րութեան պաշտօնատէրների կամ նոյն խա-
օրէնքի առաջ նոյնպէս անպաշտպան է, ինչ
պէս նրա տաճկահպատակ եղբայրը, Այն նա
հօր պաշտարան ունէ այն տէրութիւնը, ո-
րին նա հպատակ է. եթէ ուսուց տէրութիւնը
ոչ մի խտրութիւն չէ անուս իր հպատակ հայի
ե ընդի ուսուր մէջ, եթէ նրա օրէնքորթիւնը
մի է ամեն հպատակ արդերի համար, միմէ
նա, այդ տէրութիւնը խտրութիւն կանէ իր ու-
պատակները պաշտպանելու օտար տէրութեան
մոջն. հապա ինչու. համար են նրա հիպա-
տաններ ե ղեկապաններ այն տեղերը, ոչ ապա-
քէն իր սեփական հպատակներին պաշտպան-
լու համար ի՞նչ է դուր զալլիւ արեմն այս ասած-
նեթիցս. այն, որ ուսուրնակ ե տաճկարնակ հայ
երկոտարադներ գնալով ի Հայաստան իրանց
թշնաւ եղբայր մտա դրական դու խիւճը կրտու-
քելու գիտաւորութեամբ, թէպէտ ե կը պատ-
հեն զանազան խաչնդումների ե դժուարութեանց,
այնու ամենայնիւ ուսուստատեցին աւելի պաշա-

զիւրկէն և պարսկերէն լեզուներ և զանազան գիտութիւններ Անգլիկներէն զիստաւր վարժապետը մի հայ է, որ մանկութիւնից ուսում է առնած Անգլիկացի, և շատ տարիներ Հնդկաստանի Բամբայ քաղաքում ուսուցչի պաշտօն է կատարած: Աշակերտները հայեր և պարսկերէն են, բայց հայերի թիւը մեծամասնութիւն է կազմում:

Որոշորաց դպրոցը ունի 50-ից աւելի աշակերտակիցներ, սովորում են հայերէն և անգլիկերէն լեզուներ, ծանօթանում են տարրական գիտութեան հետ, պարագում են կարող և ստիպագործութեամբ: Այլ դպրոցում աշխատում են երկու վարժապետ, երեք վարժուհի և մի կին է, որ կար է սովորեցնում:

Սպանաւում բացի միտեր Բրուսից կայ մի երկրորդ քարոզիչ ևս զօրօր շըրջի, որ առաջինի օգնականն է, Նա բժիշկ է, բայց մի և նոյն ժամանակ քարոզութիւններ է անում և աղաների դպրոցում ամեն օր երկու ժամ դասեր ունի:

Բողոքականները Սպանաւում ունեն մի մեծ ժողովարան, որի մէջ կիրակի առաւօտեան պարսկերէն քարոզ է լինում, ճաշից յետոյ անգլիկերէն, իսկ երեկոյեան հայերէն աղօթք է կարդացվում: Բացի զբանից կայ կիրակնօրեայ դպրոց ժողովարար սուրբ զրգի հետ ծանօթացնելու համար, այլ և շարքի ու չորեքշաբթի երեկոյեան աղօթքի ժողովներ են լինում հայերէն լեզուով: Հաղորդութիւն առնողների թիւը մօտ 200 հոգի է, բայց բողոքական կուսակցութիւններ մօտ 200 հոգի: Գրանք մեծ մասամբ հայեր են, պարսկերէնից յաջորդել է Մ. Բրուսին մինչև այսօր միտակ միայն 16 հոգի:

Պարսկաստանում մեծ քանակութեամբ տաճարավում են սուրբ զրգի կամ էփան գնով վաճառվելով, կամ ճրի բաշխվելով: Սուրբ զրգիի ընթերցանութեամբ հետաքրքրվում են մինչև անգամ մանկական հոգեորականները: Գրքերը մատակարարում է Բրիտանական Աստուծայունի ընկերութիւնը: Մ. Բրուսը պատրաստել է նոր կտակարանի մի նոր թարգմանութիւն պարսկերէն լեզուով, չը հայերէն, որ շատ տարի առաջ նոր կտակարանի պարսկերէն թարգմանութիւնը կար արդէն:

Բողոքականութիւնը աւելի մեծ յառաջակութիւն է արել Պարսկաստանի Համազան քաղաքում: Այստեղի բոլոր հայ բնակիչները վեր-

ջին մի քանի տարվայ ընթացքում ամբողջապէս ընդունեցին բողոքականութիւնը: Լուսաւորչականների հին եկեղեցին այժմ դարձել է բողոքականների ժողովարան, այստեղ հայերէն, ասորիերէն և պարսկերէն լեզուներով աղօթքներ և քարոզներ են կատարվում: Համազան քաղաքի մօտ կայ մի հայոց դիւղ, որի ընակիչները նոյնպէս հրաւիրում են ամերիկացի քարոզիչներին իրանց մօտ: Զաւաչ Շիւնը, ազգով ասորի քահանան արդէն այնտեղ քարոզութիւն է ըսկեց:

Բողոքականութիւնը Համազանում տարածվում է և հրէայ ընակիչների մէջ, որոնց թիւը 3000 հոգի է: Գրանք գրեթէ 4-ից մէկ մասը քրիստոնէութիւն ընդունած է: Մանցեալներն ևս օրօրօր դրոշման մէջ են, ստիպում են իրանց հոգեորականներին միմեկ քրիստոնէայ հրէաների հետ, եթէ յաղթվին, իրանց թոյլ տան ընդունել քրիստոնէութիւնը: Հրէաները մինչև այժմ յաճախում էին հայոց ժողովարանում, բայց չուսով միտիօնարները նրանց համար կը բաց աւնեն առանձին դպրոց և ժողովարան:

Պարսկաստանից դուրս գալով, Բողոքաց քաղաքով անցնելով, չեմ կարող մի քանի խօսք չանել այդ քաղաքի աւետարանական գործի մասին: Այստեղի հայ կաթողիկոսից և հայ լուսաւորչականներից նոյնպէս կազմվել է մի վարդիկ բողոքական եկեղեցի, ունեն իրանց առանձին ժողովարան, ուր քարոզութիւններ են լինում հայերէն, արաբերէն և ասորիերէն լեզուներով: Միտիօնարները նպատակ ունեն չուսով բաց անել և մի դպրոց Բողոքացում, այդ մասին արդէն բանակցութիւններ սկսվել են Լոնդոնի հետ:

Եթէ Պարսկաստանի հայերի այժմեան անհոգ, անհիմա գրութիւնը չարահալով, տարակուս չը կայ որ մի քանի տարւոյ յետոյ այնտեղ ոչ մի հայ լուսաւորչական չի մնայ: Բողոքական քարոզիչները կողմից նկատվում է եռանդոտ, անձնատէր աշխատելիւն, իսկ հայոց ազգայն հոգեւորականների կողմից ծաւալվում, գայթակղութիւն և անհոգութիւն միայն գէպի իրանց հօտի հոգեւոր կրթութիւնը: Եթէ այդ միտիօնարները չը լինէին, մի և նոյն է, տեղային հայերը մանկասկանութիւն կընդունէին, ինչպէս միշտ լինում էր: Գոնէ այժմ դարձեալ քրիստոնէայ են դառնում:

Եթէ, ուստի և աւելի պաշտպանված է, աւելի օգտակար, քան թէ նրա կ. պօլսեցի, եղբայրը, վասնորոյ արդարութիւն չը լինի բնաւը բոլոր բարոյական պարտքը պօլսեցուց վրա, և ազատ թողնել ուստասանցուն:

Երկրորդ դասակարգը վերջիններ մեր հասարակութեան այն մասը, որը միմիայն առուստերով և փնտաւական գործերով է պարագում: Արա մասին պատուական ՎՃալը հետեւալ դատողութիւնը կանէ, արանց նիւթական շահը մինչև անգամ պահանջում է ծաղկեցնել: Հայաստանի առուստերը, արդիւնագործութիւնը, խաշնարածութիւնը, երկրագործութիւնը: Արանց կամ անձամբ, կամ իրանց աղաների միջոցով կարող են հիմնել Հայաստանում գործարաններ, արհեստանոցներ, գնել հողեր, արդիւնաբերել բամբակ, ծխախոտ, վաճառահանել բուրդ, մրդեր և այլն: հազար ու մի բերքեր...: Գեղեցիկ և իրաւացի մտքեր և շատ աւաւստալի կը լինել, եթէ այդ մտքերը անկատար մնային: Գեղեցիկ, եթէ այդ մտքերը արձագանք գտնէին: Կ. Պօլսի հայազգի ունեւոր վաճառականների արտերում, իսկ եթէ չը գտնվի այդ արձագանքը, միմեկ նրանք, այդ մտքերը, պէտք է միան լայն բարբառայ յայնապա՛մ: Այ, պատասխանում եմ եւ, դարձնենք մեր ուշքը մեզ վրա, մեր ունեւոր վաճառականների վրա և տեսնենք՝ կարո՞ղ են նրանք, միջոց ունեն արդեօք նրանք այդ գաղափարները իրագործելու յօգուտ իրանց և ի բարեգործութեան Հայաստանի: Այո, ունեն, մեր վաճառականները ոչ թէով քիչ են և ոչ կարողութեամբ նուազ: Կ. Պօլսի հայ վաճառականներն են, և որ գլխաւորն է, արանց գործունէութեան առարարելը աւելի լայն է և ազատ, քան թէ նրանք և ահա ինչպէս, առաջինը: Հայաստանը մեր երկրին (Անգլիկական) աւելի մօտ է, քարաբերութիւն ունենալու միջոցները աւելի հնչում են ճանապարհների լաւութեան պատճառաւ (համեմատաբար) կարան մինչև թիֆլիս գեղեցիկ շուտ է, թիֆլիսէն էլ մինչև Սե Ծովը երկաթուղի, իսկ Բայազետ, Մուշ, Վան և Արգ-

յում, Հայաստանի ազգ գլխաւոր կենտրոնները, կարան այնքան հեռու չեն, որքան Տրապիզոնէն կամ Զմիւռնայէն, այն միակ դանդաշ, ուր անշուշտ մուտք օդաք է գործեն Հայաստանի բերքերը եւրոպական վաճառականութեան շըրջանը մտնելու համար: Երկրորդ՝ մեկանում վաճառականութեամբ (ի հարկէ մեծ) պարագործներ թիւը շատ և կարողութիւնն աւելի մեծ է, քան թէ Կ. Պօլսի հայոց: Պարսկաստանի և ամբողջ Արմենի բերքերն ու հում ապրանքները մեր հայ վաճառականների ձեռքով կողորովվին Մարսիլ, Բարսիլ, Լոնդրա, Մանչեսթեր, Լիւքզուլ, ուստայ քաղաքները մէկից կը թողան: Ինչ կը լինի որ Հայաստանն ևս նրանց գործունէութեան չըջանը մտնէ, միմեկ նրա արդիւնաբերած բուրդը, բամբակը, ծխախոտը, կոտեղները և այլն հազար տեսակ բերքերը քիչ են, կամ օրական չանուէտ, միմեկ մեր հայի վաճառականները (պօլսիկալիկները) վառ հոգ կամ բրինձ կը տանան: Հայաստանի պարագա դաշտերն են իմ, առն, թէ այդ առարկաները այնքան շատ չեն, որ կարողանային վաճառականութեան նիւթ գառնալ, դո մէկ համոզիչ պատճառ չէ, շատ չեն, որովհետեւ զրնոց չը կայ, գնող լինի՝ նրանք կը շատանան:

Երկրորդ՝ ուստայպատակ վաճառականը աւելի ապահովված է հաճկաստանի մէջ, այնտեղ կան հրապտտներ, որոնց պարտքն է հակել իրանց տէրութեան հպատակների օգուտը, խնդրելու պաշտօնատէրների չանախրութեան, դատաւորների կողմնադատութեան և աւաղակների յաղիտականութեան դէմ նրանց պաշտպան ունենալ: Այս բոլորը չը կայ: Կ. Պօլսի հայի համար, այդ պատճառաւ նա կը վախենայ և Հայաստանի հետ գործ չի բանի: Իմ կարծիքով, իրաւունք է լինի, որովհետեւ կրկնում եմ, տէրութիւնը նրա պաշտպանն է, վաճառականութիւնը օտար երկրի մի հետ տէրութեան օգուտն է, դրա համար է, որ մեր տէրութիւնը անաղին ծախսեր է առնում միշտ զանազան էկսպլոիցիաներ ուղարկե-

լորն փաստ, թէ որքան հայ հոգեորականները հէնց իրանք նպատակում են իրանց ժողովրդի կրօնաւորն լինելուն, կը յիշեմ այն, որ անհիշողից տարի է Սպանանի և Հնդկաստանի հայերը անդադար բողոքում են իրանց միմեկաւոր առաջնորդի անկարգութիւնների դէմ, խնդրում են Լիւմբանից, որ նրան փոխէ: Բայց Լիւմբանիցը նրանց մինչև անգամ պատասխանի էլ չէ արձանագնում, որովհետեւ այստեղ մի Կանկունի կայ, որ յիշեալ անկարգ առաջնորդի պաշտպանն է, որովհետեւ յիշեալ անկարգ առաջնորդը առատ փողեր է ուղարկում Սանկունուն...:

Ել ինչու ենք մեղադրում, որ Անգլիկայից և Ամերիկայից միտիօնարները գալիս են և որսում են մեր ժողովուրդը: Մի և նոյն չէ, անհիշողի հօտի պիտանի եթէ գայլը չուտէ, մի այլ գաղան իս կուտէ: Պարսկաստանի անտէր հայեր եթէ բողոքական չը դառնայ, մանկասկանութիւնը նրա համար պատրաստ է, ինչպէս էլ որ կորան այդ երկրի բազմաթիւ հայերը:

Այսքանը ևս զրիցի արեւելեան Պարսկաստանի հայ բողոքականների մասին, գուցէ մի ուրիշ նամակով կը գրեմ թէ՛ նրանի և առհասարակ Արապատականի հայ բողոքականների մասին:

ՄԵԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳՈՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՆԻՑ

ՍՕՖԻԼ, 19 յունիսի: Յունիսի 14-ին և դած քուէարիւթիկնից յետոյ երբ ձայների հաշիւն եղաւ, յայտնվեցաւ, որ մեծամասնութիւնը իշխանի կողմն է:

ԼՕՆԿՕՆ, 18 յունիսի: Ֆրանսիայի համաձայնութեամբ մշակվում է մի առաջարկութիւն Տրիպոլի վրա գերիշխանութիւնը խաղաղային յանձնելու մասին:

ՓԱՐԻՋ, 18 յունիսի: Բարսիլի մի Անտիկեր զիմեց Բ. Գրանը մի շրջաբերականով, որով նա դանդաղում է թիւրքաց հաւատարմատար Հաֆիզ-փաշայի գործողութեան դէմ Տրիպոլի մէջ:

ԲԵՐԼԻՆ, 18 յունիսի: Լայպցիգից հեռագրում են, որ Լայպցիգի հաշանից արտաքսված են մօտ 100 օսելիականներ, որոնց լուսնի և Բէրլի, Լիբիկիտ, Հոգնիկիներ և Ֆինի:

Եթէ Արապի անհամաձայնութիւնը չը լինի, և վաճառականութեան նոր արդիւններ որսնելու, միմեկ նա գո՛ն չի լինի և իր նպատակները կը խնայ տեսնելով՝ որ իր հպատակները նոր արդիւններ են գտած վաճառաշահութեան: Չը հաշուելով մի քան մի բուրդ չարժանութիւնը (մտախնդր), կարծեմ, այս երեքն ևս բաւական են, որ ապացուցանեն, թէ մեր առաւարտակ հայ վաճառականները եթէ ոչ աւելի գտնէ ոչ էլ պիտան, կարող են և բարոյապէս պարտաւոր են յարարութիւններ ունենալ թիւրքաց Հայաստանի հետ թէ իրանց շահը համար և թէ Հայաստանը բաւարարու, նրա արդիւնաբերութիւնը բարձրացնելու և վաճառականութեան ծաղկեցնելու նպատակաւ: Այս ևս կտան, որ սրա համար պէտք չեն ոչ անձնատէրութիւն, ոչ գահաբերութիւններ և ոչ իսկ միլիթաներով գումարներ, ինչպէս կարող են կարծել ունեւոր՝ առանձին իրագործված տեսնելու համար: Այ, ինչու տեսնալը թողած, իրեալականի հետից ընկնենք կամ անպիտի մէջ պտտնեք, անենք այն, ինչ որ մեր կարողութիւնն էր: Ինչ որ մեր ունեւոր համեմատ է, փոքրից միտելով, ոչ ոք չէ պահանջում, որ մի օրուան մէջ Հայաստանը Երկնայ գլխաւորն վերափոխվի, ինչ որ միայն կատարվի յարգելի ՎՃալի թերթի ծրագիրը և կատարվի փոքր առ փոքր, բայց առ քալը, այսօր մէկը, վաղը միւրը և այլն: Բայց կատարվի ոչ միայն Կ. Պօլսի հայերէն, այլ և մեր ունեւորակ հայերէն, որովհետեւ վերջիններս, կրկնում եմ, թէ աւելի ոյժով ենք և միջոց ունենք: Գայն կատարելու և թէ մեր ևս թիւրքաց հայի նոյն հարազատ եղբայրներն ենք, ինչ որ Կ. պօլսեցին, մենք խորթ չենք:

Չը կամենալով այլ ևս ձանձրացնել բարեւոր ընթերցողին, վերջացնում եմ անելիս, մի երկու խօսքի մէջ պարունակելով այն, ինչ որ գրուածիս առարկան է եղած: Թիւրքաց Հայաստանը դարեւով մնալով խաւարի և տղիտութեան մէջ և չըջապատված լինելով գաղանաբարոյ և վայրենի ազգերէ, միշտ ենթարկված է

Ս. ՊԵՏԵՐՅՈՒԲ, 19 յունիսի: Պետական բանկի 5% տոնակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 75 կ., երկրորդ 94 ր. 50 կ., երրորդ 94 ր. 50 կ., չորրորդ 94 ր. 25 կ., ներքին 5% տոնակին փոխառութեան տոնակը արժէ 228 ր. 50 կ., երկրորդ 221 ր., արեւելեան տոնակին փոխառութեան տոնակը արժէ 92 ր. 87 կ., երկրորդ 92 ր. 87 կ., երրորդ 93 ր., ոսկի 8 ր. 3 կ.: Ռուսաց 1 ռուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 24,75 պէնս, Ամերիկայում վրա 124,75 պէնս, սուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա 211 մարկ 75 պէնս, Փարիզի վրա արժէ 260 ֆրանկ 75 սանտիմ:

Ս. ՊԵՏԵՐՅՈՒԲ, 20 յունիսի: Ներքին գործերի միտիօնար Ժոնեց արդիւն էլ Օдес, Листокъ Объявл., լրագրի հրատարակութիւնը չորս ամսով:

ՊՐԱԳԱ, 20 յունիսի: Չէխական բոլոր լրագիրները կալանաւորված են, գերմանացի ուսանողների դէմ չէխերին զրգուելու պատճառով: Յունիսի 19-ին համալսարանը փակվեցաւ: Կուրիները չէխական և գերմանական երիտասարդութեան մէջ շարունակվում են: Ռուսացներից շատերը կալանաւորված են:

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ, 20 յունիսի: Այսօր, առաւօտեան 9 ժամին հրացանից արձակեցին Հարիլիզ նախագահի վրա կարծում են որ նա ծանր կերպով վիրաւորված է, լուր կայ, մինչև անգամ, որ արդէն մեռած է: Ընդհանուր ստատիկ շփոթի պատճառով անհայտն է ստանալ ճիշդ տեղեկութիւններ: Սպանիոյ կալանաւորված է:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 19 յունիսի: Ամուսնական կապերը սուլվանի փակների, որոնք մահվան են դատապարտված, խզված են յայտնված:

ԱԹԵՆԱ, 19 յունիսի: Եւրոպական յանձնաժողով հասել է Պերդիգի: Ահաբերի գատարիլը սկսված է: Արտայի գրաւորը կը սկսվի երեքշաբթի օր:

ԿՐՕՆՇՏԱՎ, 20 յունիսի: Անգլիական նաւատորմը, Էդինբուրգեան իշխանի առաջնորդութեամբ, ժամը երեքին հասաւ Արաւստայի Գօրկա ասփած տեղին, Արեւշատից ետէ վերստ հեռու:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՄԵՐՈՒՆԻ

Եղել և է նրանց հարստահարութեանը, յափըտակութեանն ու կողպատութեանը և այսօր հասել է այն ծայրանկ թշուառ գրութեանը թէ մտաւորապէս և թէ նիւթականապէս, որի նըմանը հազիւ գտնվի աշխարհում մի այլ անկիւնում: Անհրաժեշտ է այդ թշուառութեանն առաջին տեսնել, պէտք է օգնութիւն, բայց երազ կը լինի, եթէ այդ օգնութիւնը մենք սպասենք ուրիշներէն, ոչ, եթէ օգնութիւն կայ, դա մեր ձեռքումն է, հայր պէտք է օգնէ հային, բայց օգնողը որ հայը պէտք է լինի այն, որը բնակվելով մի եւրոպական բարեկրթված ու լուսաւորված հօր տէրութեան մէջ՝ ինչպէս Ռուսաստան, վաղուց ճաշակած է լուսաւորութեան, բարօրութեան, արդարադատութեան և ազատութեան քաղցր պտուղները, նրան պիտի մի գգայի է այն քայտախառն լեզուն, որը գարեւալ կը խմէ նրա թշուառ եղբայրը հաճկաստանի ծանր լուծի տակ: Բաւական է, խղճացեք այդ տառապելաների վրա, գիտե՛ք նրանց տանջանքների վրա, առէք նրանց ձեռքէն այդ թշնամ լի բաժակը և փոխանակը տուէք: Նրանց անմահական ջրի բաժակը: Երան նրանք կը պապակին և ուրը գուցէ առատութեամբ ունեւոր, կազմեցեք ինչ որ կամենաւ եւ, ընկերութիւն, հասարակութիւն, ժողով, մասնաժողով, բանը անուան վրա չէ, օգնեցեք միայն թշուառն, մի բաւականաշուք միայն ուրիշի վրա յոյս դնելով և ուրիշին ճանապարհ ցոյց տալով, ճանապարհ, որի վրայ լինի ինչպէս հեշտութեամբ կրթվեցեք: Կ. Պօլսի հայերին, միտան զնայեք, միտան գործեցեք: Այն որ գտնար է մէկին անել՝ երկուսով, երեքով հեշտութեամբ կանգնի և ինչ որ անէք թէ Աստուծոյ հաճելի է և թէ ձեր գլխին ուրախալի, վասն զի թէ թշուառն կազմեք և թէ ձեր շահն չէք գրկել, միայն պիտէ սկըսել, յետոյ գործը ինքնինն առաջ կերթայ, սկսելու համար էլ պէտք է մի փոքր գգացմունք, այն է եղբայրութեան, արդարաւորութիւն:

Կ. ՄԷԼԻՔ-ԲԵՂԱՐԻԱՆ